

Bijlage bij het hoorcollege *WOII in de Nederlandstalige literatuur*

WOII IN DE NEDERLANDS- TALIGE LITERATUUR

EEN HOORCOLLEGE OVER 75
JAAR OORLOGSLITERATUUR
IN NEDERLAND EN BELGIË

door Jaap Goedegebuure

Inhoudsopgave

[Jaap Goedegebuure](#)

[Bob Kommer Studio's](#)

[Inhoud hoorcollege](#)

[Selectie van behandelde gedichten](#)

[Behandelde werken](#)

[Aanbevolen literatuur](#)

[Colofon](#)

Jaap Goedegebuure

Jaap Goedegebuure is emeritus-hoogleraar Nederlandse letterkunde. Hij studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit Leiden en algemene literatuurwetenschap aan de Universiteit Utrecht. Hij promoveerde in 1981 in Leiden bij H.A. Gomperts op het werk van de dichter Hendrik Marsman met het proefschrift *Op zoek naar een bezield verband*. Van 1981 tot 1998 was hij literatuurcriticus bij het opinieweekblad Haagse Post, later HP/De Tijd, totdat hij werd opgevolgd door columnist Max Pam. Goedegebuure was van 1986 tot 2005 hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg. Daarnaast gaf hij van 2003 tot 2006 colleges aan de Radboud Universiteit te Nijmegen als bijzonder hoogleraar monumentaal literair erfgoed. In 2005 volgde hij Ton Anbeek op als hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden. In 2012 ging hij met emeritaat. Hij toont zich een bewonderaar van het werk van onder anderen Gerard Reve, W.F. Hermans, Hugo Claus, Menno ter Braak, Frans Kellendonk en E. du Perron. In 1999 publiceerde hij *Zee, berg, rivier, de biografie van Hendrik Marsman*. Bij Home Academy verscheen eerder van hem het hoorcollege [Het kwaad](#).
© Foto spreker Koos Breukel.

Opgenomen i.s.m. Bob Kommer Studio's

Bob Kommer Studio's, opgericht in 1952, is één van de oudste geluidsstudio's van Nederland. Naast het verzorgen van geluid voor diverse natuur- en animatiefilms, doet Bob Kommer Studio's al meer dan 20 jaar het 6-kanaals surround geluid van Omniversum en andere IMAX-theaters in Europa. De studio wordt ook gebruikt voor o.a. het inspreken van luisterboeken en het opnemen van hoorcolleges.

Kijk voor meer informatie op www.bobkommer.com

Inhoud hoorcollege

H1. De Tweede Wereldoorlog als waterscheiding

H2. Verzet, collaboratie en het grote grijze midden

Jan Campert en Ida Gerhardt

H3. De demystificatie van het verzet

Simon Vestdijk

H4. Illegaliteit en gedwongen tewerkstelling in kampen

Alfred Kossmann, Bert Schierbeek, Anton Heyboer en Gerrit Kouwenaar

H5. Het verlies van het geloof in universele waarden

W.F. Hermans

H6. De absurditeit van het toeval

Harry Mulisch en Jan Wolkers

H7. Literaire getuigenissen van Joodse oorlogsslachtoffers

Etty Hillesum, Abel Herzberg, Marga Minco en Jacob Presser

H8. Het doorgeven van het oorlogstrauma aan de volgende generatie

Gerard Reve, Gerhard Durlacher, Jona Oberski, Hellema en Judith Herzberg

H9. De tweede generatie Joodse oorlogsslachtoffers

Leon de Winter, Marcel Möring, Arnon Grunberg en Jessica Durlacher

H10. Publicaties over de daders

Armando, Dirk Ayelt Kooiman en Louis Ferron

H11. Getuigenissen van kinderen van collaborateurs

Charlotte Mutsaers, Jean-Paul Franssens, Adriaan Venema en Louis Ferron

H12. De Tweede Wereldoorlog in kinder- en jeugdliteratuur

K. Norel, Jan Terlouw, Caja Cazemier & Martine Letterie

H13. Literatuur over de Japanse bezetting van Nederlands-Indië

Rob Nieuwenhuys, Rudi Kousbroek en Jeroen Brouwers

H14. De tweede generatie oorlogsslachtoffers van de Japanse bezetting

Adriaan van Dis, Alfred Birney en Theodor Holman

H15. De Duitse bezetting als inzet van de taalstrijd in België

Louis-Paul Boon, Hugo Claus en Ward Ruyslinck

H16. Vlaamse literatuur over collaboratie

Erwin Mortier, Johan de Boose, Jeroen Olyslaegers en Tom Lanoye

Selectie van behandelde gedichten

Het lied der achttien dooden, door Jan Campert

Een cel is maar twee meter lang
en nauw twee meter breed,
wel kleiner nog is het stuk grond
dat ik nu nog niet weet,
maar waar ik naamloos rusten zal,
mijn makkers bovendien,
wij waren achttien in getal,
geen zal den avond zien.

O lieflijkheid van lucht en land,
van Hollands vrije kust –
ééns door den vijand overmand,
vond ik geen uur meer rust;
wat kan een man oprecht en trouw,
nog doen in zulk een tijd?
Hij kust zijn kind, hij kust zijn vrouw
en strijdt den ijdelen strijd.

Ik wist de taak die ik begon
een taak van moeiten zwaar,
maar 't hart dat het niet laten kon
schuwt nimmer het gevaar;
het weet hoe eenmaal in dit land
de vrijheid werd geëerd,
voordat een vloekb're schennershand
het anders heeft begeerd,

voordat die eeden breekt en bralt
het misselijk stuk bestond
en Hollands landen binnenvalt
en brandschat zijnen grond,
voordat die aanspraak maakt op eer
en zulk germaansch gerief,
een land dwong onder zijn beheer
en plunderde als een dief.

De rattenvanger van Berlijn
pijpt nu zijn melodie;
zoo waar als ik straks dood zal zijn,
de liefste niet meer zie
en niet meer breken zal het brood
noch slapen mag met haar –
verwerp al wat hij biedt of bood
die sluwe vogelaar.

Gedenkt, die deze woorden leest,
mijn makkers in den nood

en die hen nastaan 't allermeest
in hunnen rampspoed groot,
zoals ook wij hebben gedacht
aan eigen land en volk,
er komt een dag na elke nacht,
voorbij trekt ied're wolk.

Ik zie hoe 't eerste morgenlicht
door 't hooge venster draalt –
mijn God, maak mij het sterven licht,
en zoo ik heb gefaald
gelijk een elk wel falen kan,
schenk mij dan Uw genâ,
opdat ik heenga als een man
als ik voor de looplen sta.

Het carillon (1941), door Ida Gerhardt

Ik zag de mensen in de straten
hun armoe en hun grauwe gezicht, -
toen streek er over de gelaten
een luisteren, een vleug van licht.

Want boven in de klokketoren
na 't donker-bronzen urenslaan
ving, over heel de stad te horen,
de beiaardier te spelen aan.

Valerius: - een statig zingen
waarin de zware klok bewoog,
doorstrooid van lichter sprankelingen,
'Wij slaan het oog tot U omhoog.'

En één tussen de naamloos velen,
gedrongen aan de huizenkant
stond ik te luist'ren naar dit spelen
dat zong van mijn geschonden land.

Dit sprakeloze samenkomen
en Hollands licht over de stad -
Nooit heb ik wat ons werd ontnomen
zo bitter, bitter liefgehad.

Behandelde werken

H2. Verzet, collaboratie en het grote grijze midden

Jan Campert, *Het lied der achttien doden*

Ida Gerhardt, *Het Veerhuis*

H3. De demystificatie van het verzet

S. Vestdijk, *Pastorale 1943, Bevrijdingsfeest* en *De kellner en de levenden*

H4. Illegaliteit en gedwongen tewerkstelling in kampen

Alfred Kossmann, *De nederlaag*

Bert Schierbeek, *Terreur tegen terreur*

Anton Heyboer, *Signalen en symbolen*

Gerrit Kouwenaar, *Ik was geen soldaat*

H5. Het verlies van het geloof in universele waarden

W.F. Hermans, *De tranen der acacia's, De donkere kamer van Damokles, Herinneringen van een engelbewaarder* en *Madelon in de mist van het schimmenrijk; fragmenten uit het oorlogsdagboek van de student Karel R.*

H6. De absurditeit van het toeval

Jean-Paul Sartre, *De muur*

Harry Mulisch, *De aanslag*

Jan Wolkers, *Kort Amerikaans*

H7. Literaire getuigenissen van Joodse oorlogsslachtoffers

Anne Frank, *Het Achterhuis*

Etty Hillesum, *Het verstoorde leven*

Abel Herzberg, *Amor fati* en *Tweestromenland*

Marga Minco, *Het bittere kruid*

Jacob Presser, *De nacht der Girondijnen*

H8. Het doorgeven van het oorlogstrauma aan de volgende generatie

Gerard Reve, *De ondergang van de familie Boslowits*

G.L. Durlacher, *Strepen aan de hemel* en *Drenkeling*

Jona Oberski, *Kinderjaren*

Hellema, *Langzame dans als verzoeningsrite*

Judith Herzberg, *Leedvermaak*

H9. De tweede generatie Joodse oorlogsslachtoffers

Léon de Winter, *La Place de la Bastille*

Marcel Möring, *Mendel*

Arnon Grunberg, *Fantoompijn* en *De joodse messias*

Dirk Ayelt Kooiman, *Montyn*

H10. Publicaties over de daders

Armando & Hans Sleutelaar, *De SS-ers*

Armando, *Het gevecht*

Louis Ferron, *De keisnijder van Fichtenwald*

H11. Getuigenissen van kinderen van collaborateurs

Charlotte Mutsaers, *Rachels rokje*

Jean-Paul Franssens, *Een gouden kind*

Adriaan Venema onder ps. A. ten Hooven, *Lemmingen*

Louis Ferron, *Hoor mijn lied, Violetta*

H12. De Tweede Wereldoorlog in kinder- en jeugdliteratuur

K. Norel, *Engelandvaarders*

Jan Terlouw, *Oorlogswinter*

Evert Hartman, *Oorlog zonder vrienden*

Caja Cazemier & Martine Letterie, *Familiegeheim*

H13. Literatuur over de Japanse bezetting van Nederlands-Indië

Rob Nieuwenhuys, *Een beetje oorlog*

Rudy Kousbroek, *Het Oost-Indisch kampsyndroom*

Jeroen Brouwers, *Bezonden rood*

H14. De tweede generatie oorlogsslachtoffers van de Japanse bezetting

Adriaan van Dis, *Indische duinen*

Alfred Birney, *De tolk van Java*

Theodor Holman, *De grootste truc aller tijden*

H15. De Duitse bezetting als inzet van de taalstrijd in België

Louis-Paul Boon, *Mijn kleine oorlog*

Hugo Claus, *Het verdriet van België*

Ward Ruyslinck, *Wierook en tranen*

H16. Vlaamse literatuur over collaboratie

Erwin Mortier, *Marcel*

Johan de Boose, *Bloedgetuigen*

Jeroen Olyslaegers, *Wil*

Tom Lanoye, *De draaischijf*

Aanbevolen literatuur

F.L.L. Abbink, *Van Engelandvaarders tot Oorlogswinter; het veranderende beeld van de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse jeugdliteratuur*, Zutphen, Walburg Pers, 2005

Ton Anbeek, *Na de oorlog; de Nederlandse roman 1945-1960*, Amsterdam, Synthese, 1986.

Armando en Hans Sleutelaar, *De SS-ers*

Jacqueline Bel, *Bloed en rozen; geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945*, Amsterdam, Bert Bakker, 2016.

Yra van Dijk, *Afgrond zonder vangnet; liefde en geweld in het werk van Arnon Grunberg*, Amsterdam, Nijgh en Van Ditmar, 2018.

S. Dresden, *Vervolging, vernietiging, literatuur*, Amsterdam, Meulenhoff, 1991.

Hans Ester en Wam de Moor (red.), *Een halve eeuw geleden; de verwerking van de Tweede Wereldoorlog in de literatuur*, Kampen, Kok Agora, 1994.

Jaap Goedegebuure, *Het verschrikkelijke wonder; over de Tweede Wereldoorlog en de Nederlandse literatuur na 1945*, Tilburg, Katholieke Universiteit Brabant, 2001.

Arnon Grunberg, *Bij ons in Auschwitz; getuigenissen*, Amsterdam, Querido, 2020.

Chris van der Heijden, *Grijs verleden; Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, Contact, 2001.

Ewoud Kieft, *Oorlogsmithen; Willem Frederik Hermans en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2012.

Hans Mulder, *Kunst in crisis en bezetting; een onderzoek naar de houding van Nederlandse kunstenaars in de periode 1930-1945*, Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1978.

Jacob Presser, *Ondergang; de vervolging en verdelging van het Nederlandse jodendom 1940-1945*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1965.

Adriaan Venema, *Schrijvers, uitgevers en hun collaboratie 1-4*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1988-1992.

Rolf Wolfswinkel, *Tussen landverraad en vaderlandsliefde; een beeld van de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, zoals beschreven in naoorlogs Noord-Nederlands fictieel en non-fictieel proza*, University of Cape Town, 1993.

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname Bob Kommer (Den Haag, voorjaar 2022)
Stem Inleiding F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro Cok Verweij
Mastering Frits de Bruijn
Vormgeving Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2022 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 236 0
NUR 617, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.